

ВІДГУК
офіційного опонента

на дисертацію М.Л. Данченко «Рокайль як феномен західноєвропейської
культури XVII–XVIII століть»,

що подана на здобуття наукового ступеня кандидата культурології
за спеціальністю 26.00.01 – теорія та історія культури (культурологія)

Дисертація М. Данченко «Рокайль як феномен західноєвропейської культури XVII–XVIII століть» лежить в межах магістрального напрямку сучасної культурології, орієнтованого на вивчення та збереження світової культурної спадщини.

Основна частина дисертації містить такі структурні елементи: вступ, три розділи та висновки. У **Вступі** обґрунтована актуальність теми дисертації, визначені мета, об'єкт і предмет та методи дослідження, розкрито наукову новизну і практичне значення роботи.

Концептуально важливим для осмислення дисертаційної проблематики є Розділ 1 «Історіографія рококо», в якому простежується еволюція наукового осягнення цього соціокультурного феномена. З позицій сучасних культурологічних концептів розкривається сенс рококо, з'ясовуються темпоральні межі його існування, уточнюється його понятійний апарат та символіка. У вітчизняний науковий обіг вводиться низка зарубіжних джерел за темою дисертації, написаних французькою, німецькою, італійською та англійською мовами. Спираючись на такі напрями культурологічної науки, як феноменологія, герменевтика, діалогістика, семіотика, дисерантка формує методологічне підґрунтя та алгоритм дисертаційного дослідження. Виходячи за межі вузько-онтологічного осмислення стилю, вона трактує рококо як культурний код художньої епохи.

Проведений дослідницею ретроспективний аналіз наукових праць дозволив визначити парадигмальну основу дисертаційного дослідження, що складається з таких тверджень: 1) стилеутворення – закономірний процес розвитку мистецтва, детермінований, з одного боку, внутрішньохудожніми явищами у мистецтві, з

іншого – світоглядом епохи; 2) чинником перегляду попередньої художньої концепції є порушення її органічного зв'язку з дійсністю, світоглядом епохи, а також втрата внутрішньої інтенції художнього розвитку, що дає поштовх пошуку якісно нових художніх форм; 3) кожній художній епосі притаманна стилістична єдність творів та іманентних чуттєво-виразних засобів; 4) хоча новий стиль прагне заперечувати попередній, він зв'язаний з минулим єдиною пуповиною, однак здійснюються на іншому культурному підґрунті, тому його художні форми в нових умовах набувають відмінного змісту та якості.

Базуючись на цих постулатах, авторка конструює систему стилістичного аналізу, спрямованого на виявлення якісних характеристик художніх форм рококо у хронотопі: його формальних елементів, найбільш характерних для художньої епохи (проте у той же час достатньо мінливих у певному часовому і просторовому інтервалі); взаємозв'язку цих елементів: взаємовідношення форми і якості (включаючи виразність), форми і змісту; стилю та світогляду. Це обумовило алгоритм подальшого дисертаційного дослідження.

У другому розділі «Соціально-економічні передумови формування культури рококо і живопис рококо» проблема концептуалізації феномена вирішується у межах одного виду мистецтва – живопису через діалог трьох культур (французької, німецької та італійської) як форми переходу з одного культурного коду в інший.

У ракурсі культурних парадигм ХХІ століття був розроблений авторський концепт рококо як оригінального явища, що не має прототипів в історії. Це культура – зі своєю мовою (галантною та іронічною), з певними правилами поведінки. Її ідейною та емоційною основою є гедонізм і витончений еротизм, а емблемою – перламутрова мушля химерної форми, що відбивала особливості рококо як художнього стилю: витонченість, примхливість, блиск. Діалогічне розуміння проблеми дозволило дисертантці визначити чинники гетерогенності рококо в ареалі його розповсюдження, загальні та специфічні риси стилю в кожній із культур та їхні демаркаційні межі. У результаті проведеного аналізу дослідниця доходить цікавого висновку: вплив соціально-економічних, політичних, релігійних

інститутів на стилеутворення рококо, безумовно, присутній, але відбувався опосередковано, через світоглядну систему. Не менш важливим модератором процесу є ментальність суспільства. Саме ментальні особливості значною мірою детермінували варіативність стилю в європейському культурному просторі, обумовили національну специфіку феномена рококо та іманентний характер його елементів – змісту і форми, ідеї, теми, сюжету, просторової побудови, прийомів та матеріалів.

Концепт ментальності як детермінатора варіативності стилю верифікується дисертанткою на прикладі творчості провідних майстрів Франції, Німеччини та Італії. За існуючою традицією, дисертантка розглядає Францію як центр дифузного розповсюдження рокайльної культури. Відзначаючи особливості французького рококо, дисертантка звертає увагу на те, що після помпезної епохи Людовіка XIV в культурі рококо традиційна французька куртуазність, витонченість набувають спотвореного характеру. Естезується осяйна, невловима, швидкоплинна мить. Прозорі натяки, сцени спокушання – головні теми живопису французького рококо. Улюбленими сюжетами французьких художників стають: алегоричне відплиття на міфічний острів Кіфера – рай для закоханих, де царює легкий флірт, вічні свята; чоловіки там галантні, а жінки прекрасні й наївно розпусні, а також ідилічні картини пастушачого життя з еротичним підтекстом.

Дисертантка переконливо показує своєрідність відбиття стилю рококо за межами Франції – в Німеччині та Італії. Підкреслюючи гетерогенність німецького рококо, його «автентичний мистецький колорит» (дис. с. 133), вона пише: «З усіх стилів, які були розповсюджені в Німеччині, найяскравіше про себе заявили три варіанти німецького рококо – баварське, прусське, або “фридеріціанське”, і саксонське» (дис., с. 104). Дійсно, оригінальна саксонська модифікація рококо – продукт синтезу італійських, французьких і фламандських зразків істотно відрізняється як від фрідеріціанської версії з її чисто німецьким важким і пишним декором, так і баварського варіанту, що поєднав стилістичні особливості французького рококо з автентичними елементами. В Італії же, зазначає дослідниця, венеціанське сеттеченто є швидше не рококо, а поєднання

венеціанського бароко з витонченістю культури XVIII ст. Наведені приклади підтверджують правомірність висунутої у дисертації гіпотези щодо ключової ролі ментального чинника у формуванні національних стилістичних форм.

У Розділі 3 «Художня література рококо» дисерантка радикально змінює традиційну стратегію стилістичного аналізу художньої літератури: у дисертації представлена оригінальна авторська концепція, що ґрунтується на постуатах про єдність стилю і світогляду епохи та стилістичну цілісність твору.

Аналізуючи широкий емпіричний матеріал, дослідниця відзначає спрямованість вектора рокайльної літератури на осягнення інтимної психології людини з позиції гедонізму, що особливо проявилося в прозових і віршових поемах, чарівних казках, фантастичних повістях, у комедії масок і любовних романах. Автори прагнуть говорити про серйозне легко, невимушено, витончено і дотепно, підпорядковуючи зміст, форму твору, его тему та сюжет головній ідеї – задоволенню як вищому благу і сенсу життя, що стає стилістичною рисою рокайльних творів.

Розроблений у другому розділі концепт ментальності транспонується на матрицю художньої літератури рококо, що дає можливість верифікувати гіпотезу про жанрову гетерогенність стилю у хронотопі. Зокрема, на підставі компаративного аналізу художньої літератури раннього рококо, дисерантка констатує: якщо «для французької рокайльної літератури було властивим апелювання до інтертекстуальності» (дис., с. 196), звертання до міфології, казок, то «німецька література рококо представлена переважно прозовими романами, які відрізняються більшою спорідненістю з класичними наративами німецького літературного бароко» (дис., с. 196); що стосується італійської літератури, то «в ній до 1762 року відсутня традиція рокайльного роману «...», натомість рококо в італійській прозі з'являється вже в оперних лібрето з 1680-х років» (дис., с. 196).

У висновках до дисертації дослідниця підкреслює, «що ідеологія рококо є не просто сукупністю стилістичних канонів, які в кінці XVII століття утворили собою новий мистецький стиль, пізніше запозичений сусідніми найближчими країнами, а виражає собою переход ментальності європейського індивіда від

свідомості, властивій культурі бароко, до тієї свідомості, яка належить винятково Новому часу» (дис., с. 201).

У той же час у роботі наявні певні дискусійні моменти.

1. У дисертації рококо інтерпретується або «напрямком», або «стилем». Наведу декілька прикладів: 1) «у мистецтвознавчій літературі різних країн поняття “госоко” застосовуватиметься для позначення культурно-мистецького напрямку XVIII століття» (дис., с.19); 2) «..кінець 30-х років XVIII століття стиль рококо вже досягнув зрілої стадії розвитку» (дис., с.20); 3) «Концепція рококо як єдиного “стилю епохи” з 1960-х років починає конкурувати з уявленням про нього як про один із художніх напрямків XVIII ст.» (дис., с.74).

Питання: Як Ви вважаєте, рококо слід ідентифікувати з напрямком чи стилем?

2. Темпоральний аспект. Тема дисертації – «Рокайль як феномен західноєвропейської культури XVII–XVIII століть». Однак в Анонтації декларується: «Дисертація присвячена вивченю рококо як культурного феномена, що відображає трансформацію суспільної свідомості в країнах Західної Європи в період з 1660-х до 1740-х років» (дис., с. 2).

Вважаю, таке звуження періоду дослідження з огляду на темпоральну гетерогенність рококо, не дозволяє повною мірою розкрити еволюцію феномена в хронотопі.

3. Пропоную дослідниці продовжити роботу за дисертаційною проблематикою у ракурсі стильового паралелізму західноєвропейської культури XVII–XVIII століть, що значно розширить уявлення про художню епоху, яка має назву «епоха рококо».

Однак ці зауваження не руйнують загального позитивного враження від дисертациї. Зазначу велику цінність введених дослідницею у вітчизняний науковий обіг творів за темою дисертації, виданих французькою, німецькою, англійською та італійською мовами. Оцінюючи дисертаційну роботу, підкреслю актуальність обраної теми в умовах сучасних реалій. Чітка структура роботи, логіка викладання матеріалу, вільне володіння літературною українською мовою

дозволили Марії Леонідівні розкрити складні процеси, що відбувались в європейському культурному просторі XVII–XVIII ст. Авторські публікації повно відбивають основний зміст дисертації, а її ідеї оприлюднені на наукових конференціях.

Спираючись на вищезазначене, з урахуванням наукової новизни обстоюваних у роботі наукових положень, теоретичної та практичної значущості досягнутих у ній результатів, можна стверджувати, що дисертація «Рокайль як феномен західноєвропейської культури XVII–XVIII століття» має завершений, цілісний, авторський характер, відповідає вимогам МОН України до кандидатських дисертацій (пп. 9–13 «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженого Кабінетом Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567), а її авторка – Данченко Марія Леонідівна – заслуговує на присудження ступеня кандидата культурології за спеціальністю 26.00.01 – теорія та історія культури.

Офіційний опонент:

доктор культурології, професор,
професор кафедри культурології
та міжкультурних комунікацій
Національної академії керівних кадрів
культури і мистецтв

П.Е. Герчанівська